

HAZIRLAYAN/ PROF DR BERNA TUNALI

LİTERATÜR TARAMASI NEDİR?

- Bir araştırmanın en önemli aşamalarından biri literatür taramasıdır.
- Literatür taraması var olan kaynak ve belgeleri inceleyerek veri toplamaktır.
- Literatür taraması araştırma konusunun haritasının çıkarılması sürecidir. Benim araştırdığım konu daha önce çalışılmış mı? Kimler çalışmış? Konu hangi açıdan ve nasıl bir yöntem ile incelenmiş? Araştırmacının zihninde tüm bu sorulara cevap veren literatür taraması gereği gibi yapılmış demektir. Bu nedenle literatür taraması kaynakların künyeleri ile birlikte listelenmesinden öte bir çaba gerektirmektedir.
- Araştırma yaptığınız disipline göre literatür taramasında başvurulacak kaynaklar çeşitlenmekte ve farklılaşmaktadır. Bu nedenle literatürü taramanın belli başlı aşamaları bulunmaktadır.

LİTERATÜR TARAMASININ ARAŞTIRMA SÜRECİNE KATKISI NEDİR?

- Literatür taraması yaparken hangi araştırma yöntemini kullanacağınıza karar verebilirsiniz. Daha önce yapılmış çalışmaların izlediği yolu öğrenerek kendi araştırmanızda hangi yöntemin uygun olduğunu tespit etmede yapmış olduğunuz tarama yol göstericiniz olacaktır.
- 2-İnceleme konunuz hakkında hangi çalışmalar yapılmıştır? Sorusuna yanıt vermenizi sağlayan literatür taraması aynı zamanda araştırmanızın alana katkısını belirlemenize yardımcı olacaktır.
- 3- Tarama sonucunda araştırma sorunuza ilişkin sizin araştırma kurgunuzda öngöremediğiniz noktaları tespit ederek, çalışmanızın içeriğini zenginleştirebilirsiniz.
- 4- Araştırmanızı paylaşırken literatüre hakim olduğunuz izlenimi vermek, çalışmanın bilimsel değerini artıracaktır.

LİTERATÜR TARAMASI HANGİ AŞAMALARDAN OLUŞMAKTADIR?

- **1-Araştırma konusu ve sorusunu belirleme:**

Literatür değerlendirmesine başlarken araştırmacı bir başlık belirler ve bu başlık kapsamında konunun hangi kapsamda inceleneceğine karar verir.

- **2-Arama stratejisinin planlanması**

Belirlenen konu kapsamında hangi kaynakların kullanılacağını tespit edip; bu kaynaklara erişme durumunu belirlenir. Tüm bu süreç bir plan dahilinde yürütülmelidir.

- **3-Araştırmaların içeriğinin değerlendirilmesi**

Literatür taraması yaparken karşısına çıkan kaynakların güvenilirliği oldukça önemlidir. Bu nedenle erişilen kaynağın yazarının, eserin yayım yerine dikkat etmek gerekmektedir. Bu noktada genel kamuya yönelik popüler yayınlardan ziyade profesyonel alıcı kitlesi için yazılmış akademik yayınlar öncelikle ele alınmalıdır. Ulaşılan kaynağın niteliksel olarak iyi olduğunu ayırt etme süreci o alandaki kaynakları tüketme oranı ile doğru orantılıdır.

• **4-Not alma ve Notları Düzenleme**

Literatür değerlendirme aşamasının en önemli noktalarından biri de not almaktır. Bu aşamada erişilen kaynakların karışık bir şekilde not alınması ileride birçok sorunun oluşmasına neden olacaktır. İyi bir literatür değerlendirme planlı, anlaşılır bir not tutmayı gerektirmektedir. Notları birleştirme süreci de bir diğer önemli konudur. Kaynak taraması yaparken sistemli ve düzenli bir çalışma tarzını benimsenmelidir.

LİTERATÜR TARAMASI YAPILIRKEN NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR?

- İyi bir literatür tarama süreci *kapsamlı, eleştirel ve güncel* olmalıdır. Literatür taraması yapılırken öncelikle yeni çalışmalardan başlayıp geriye doğru gidilir.
- Araştırma konusu ile ilgili tüm çalışmalara ulaşmaktan ziyade, araştırma konusu ile bağlantılı ve bilimsel bir içeriğe sahip kaynaklara ulaşılmalıdır. Bu seçim araştırmacının bilimsel araştırma yönetimini özümsemesi ile gelişen bir süreç sonucunda olgunlaşmaktadır. Taramada özellikle birincil kaynaklara ulaşmaya çalışılmalıdır.
- ÖRNEK: Ulaşılan kaynaklarda özet kısmı okunarak, incelenen kaynağın araştırma konusu ile ilgili olup olmadığı tespit edilebilirsiniz. Bir başka yöntem ise anahtar kavramlar aracılığıyla erişilen kaynağın konusu hakkında bilgi sahibi olabilirsiniz.

- Literatür taramasının sonuçları not alınmalıdır. Kaynakları sınıflandırma ve daha sonra o kaynağa yönelmede notlarınızın düzeni ve anlaşılabilirliği çok önemlidir. İyi not almamanız durumunda literatür taraması aşamasına tekrar dönmek zorunda kalabilirsiniz.
- Bilimsel literatürde kullanılan kavramlar ile araştırmanızın yöntemini belirlerken, taramanın sağladığı faydayı ve sizin alana katkılarınızın ne olacağı sorusuna taramanızın yanıt yer vermesi gerekmektedir.
- Yapacağınız tarama sadece bulunan kaynakların listelenmesi ve özetlemesinden oluşmamalıdır. Bulunan kaynakları hakkında görüş ve bulguların güçlü ve zayıf yönlerini göstererek literatür değerlendirilmeye sürecine de hazırlık yapılmalıdır.

LİTERATÜR TARAMASI YAPARKEN HANGİ KAYNAKLAR KULLANILIR?

- 1- Bilimsel Yayınlar
  - Kitap, makale, bildiri metni, ansiklopedi maddesi, sözlükler, tezler
  - Tez taramaları için: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- 2- Kurumsal Yayınlar ve Politika Belgeleri
- Kamu kurumları ve özel sektör yayınları
- 3- Konuya ilişkin görsel ve işitsel çalışmalar
- 4- Üniversite Kütüphanesi

Literatür taramasını yapmak için farklı stratejiler bulunmaktadır. Bunlardan biri birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanmaktır (Fraenkel ve Wallen, 2006).

Birincil kaynaklar: Özgün kitapların veya makalelerin yayınlandığı dergiler bu kaynak türüne örnek olarak verilebilir. Birincil kaynak olarak tanımlayabileceğimiz kitaplar, çeşitli çalışmaların derlemesi olarak ortaya çıkmayan, tez veya tezlerin kitap olarak basılmadığı, özgün olan çalışmalardır.

İkincil kaynaklar: Başka araştırmacıların, araştırma sonuçlarını veren yayınlar bunlara örnek olarak verilebilir. Ansiklopediler, kitaplar ve derleme (review) makalelerinde yazarlar, daha önce yapılmış olan araştırmaları özetlemekte ve sonuçları hakkında bilgi vermektedirler. Ansiklopediler daha önce yapılmış olan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgileri kapsamaktadır.

LİTERATÜR TARAMASINI YAPARKEN AŞAĞIDAKİ İPUÇLARI SİZE YARDIMCI OLACAKTIR:

Öncelikle yeni çalışmalarla başlayıp geriye doğru gidiniz. Yeni çalışmalar size kaynaklar bölümünde daha eski ve değerli çalışmaları listeleyecektir. Kaynaklar bölümünde yer alan ve araştırma probleminiz ile doğrudan ilgili olan çalışmalara da ulaşınız.

Eğer çalışma özet kısmı içeriyorsa öncelikle bunu okuyunuz.

Kitapları öncelikle içindekiler veya dizin bölümlerini gözden geçirerek belirlediğiniz anahtar kelimelerin kitapta yer alıp almadığını belirleyiniz.

Kütüphanede bulduğunuz her kaynağın fotokopisini çektirmeyiniz. Öncelikle araştırmanız için gerekli olup olmadığına karar veriniz.

HAZIRLANACAK ARASTIRMADA LİTERATÜR KULLANIMI

Giriş: Bu bölümde, araştırma konusu ile ilgili genel bilgiler sunulur. Burada araştırmacı, problemin doğasını, temellerini verir. Bu araştırmayı niye yapacağını ve probleminin neden önemli olduğuna ilişkin ipuçları da verir.

Gelişme: Bu bölümde, diğer araştırmacıların probleme ilişkin neler buldukları özetlenir. Burada problemin değişkenlerine göre çalışmalar gruplandırılıp tartışılarak sunulmaktadır. Önemli olan araştırmalar daha detaylı yer verilebilir. Aynı sonucu vermiş araştırma sonuçları ise bir arada sunulabilir.

Özet: Literatürde neler bilindiği, şu anda nelere eğilim olduğu ve hangi yönlerin eksik olduğu genel olarak belirtilir. Bu araştırma ile hangi eksiklerin giderileceği belirtilir.

Problem durumu: Tüm bu aşamalardan sonra problemin temelleri, nedenleri, ilişkili araştırma sonuçları ve önemi verildikten sonra artık problem olarak belirlenen soru cümlesi yazılarak bu bölüm sonlandırılır.

KAYNAKLARIN İNCELENMESİNDE KULLANILABİLECEK BAZI YÖNTEMLER AŞAĞIDA GENEL HATLARI İLE ANLATILMIŞTIR.

- **a. Tarama Yöntemi** Tarama, kaynakların tarih, isim veya bir istatistik gibi belirli bilgilerin bulunması amacıyla hızlı bir şekilde gözden geçirilmesi için kullanılan bir yöntemdir (McWhorter, 2009). Bu yöntem, literatür taraması sonucunda bulunan tüm yayınların incelenmesi için kullanılmaz. Tarama yöntemine, daha önce literatür planında tespit edilen, araştırma ile ilgili olarak ihtiyaç duyulacak örneğin; bir ilin nüfusu, bir doğal afetin meydana geldiği yıl veya belli bir yılda, belli bir yerde ölçülen en düşük sıcaklık gibi bilgilerin metin üzerinde bulunması için başvurulur

- Tarama yönteminin uygulanabilmesi için öncelikle hangi bilgilerin arandığının net olarak belirlenmesi gerekmektedir. Daha sonra bu bilgilerin metin içinde nerelerde, hangi şekilde bulunabileceğinin tahmin edilmesi gerekmektedir. Örneğin; bir yerin nüfusunu öğrenmek için bir yayının temin edildiği düşünülürse, nüfusun genellikle metin içinde rakamlarla ifade edilebileceği öngörülüp, tarama rakamlar üzerinde yoğunlaştırılabilir. Tarama yönteminde metin normal okuma gibi okunmaz. Metin baştan sona hızlı bir şekilde gözle taranır ve metin üzerinde aranan bilgi bulunmaya çalışılır. Taramada kelimelere tek tek odaklanılmaz. Şekil1'de de görüldüğü üzere 6-7 kelimeden oluşan dar sütunlar şeklinde yazılan paragraflarda metin, yukarıdan aşağıya doğru orta yerinden hızlıca taranır. Metinlerin bir sayfada tek sütun şeklinde sunulduğu daha geniş paragraflarda ise metin yukarıdan aşağıya doğru zikzaklar yaparak taranır.

1=Tez önerileri ve tezlerde “Literatür Taraması” bölümlerinde\ Makaleler’n giriş bölümlerinde

- Temel konu, kavram ve yaklaşımların tanımlanması
- Çalışmanın teorik ve metodolojik altyapısının tarihi bir perspektiften anlatılması
- Farklı çalışmalarda konu ile ilgili ifade edilen tartışmalar, gelişmeler, problemler, araştırılması gerekli olan noktaların belirtilmesi
- Konunun önemini vurgulayan yerel ve küresel örneklerin sunulması
- Çalışmanın yapılma gerekçesi olan problem durumunu anlatan ve gösteren bilgi ve örneklerin sunulması
- Araştırma soruları ve hipotezin geçerliliğinin farklı çalışmalarda konu ile ilgili dile getirilen boşlukları dolduracak şekilde ifade edilmesi
- Konu ile ilgili en önemli ulusal ve uluslararası kaynakların bulunması, bu kaynaklarda konunun ele alınış biçimi, tartışma alanları ve araştırma sonuçlarının yeni çalışmanın içeriğine uygun olarak değerlendirilmesi, analiz edilmesi

- Literatür taramasının yapılmasında kullanılan kriterlerin, hangi literatürün neden değerlendirmeye alındığı veya alınmadığının ifade edilmesi

2=“Yöntem” bölümlerinde

Çalışmada kullanılan yöntemlerin tarifi, nasıl geliştirildiği, nerelerde kullanıldığı, sınırlılıkları ve güçlü yanlarının farklı örneklerle birlikte sunulması

3=Genel metinlerde

Araştırma sahasının konu ile ilgili olan genel özelliklerinin ifade edilmesi

- Metin içinde ifade edilen ana fikirlerin örnek, veri ve farklı detaylarla desteklenmesi

4=“Sonuç”ve “Tartışma” bölümlerinde

Araştırma sonuçlarının farklı çalışmalarda elde edilen bulgu ve sonuçlarla karşılaştırılması

- Farklı çalışmalardaki bulgu ve sonuçlarla destekli olarak sonraki çalışmalar için önerilerin yapılması

LİTERATÜR TASNIFI

- Günümüzde literatür tasnifinde kullanılan çok çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemler araştırmacıya, konuya ve elde edilebilir fırsatlara göre değişiklik göstermektedir. EndNote gibi farklı bibliyografya yazılımları literatür tasnifinde bazı kolaylıklar sunmaktadır. Araştırma konusuna göre kaynakların tam metnlerinin farklı klasörlerde sınıflandırılabileceği bibliyografya yazılımları, okunan metinler üzerinde not alımını, kelime ve cümlelerin işaretlenmesini mümkün kılmaktadır. Yazı aşamasına geçildiğinde, yazılım üzerinden anahtar kelimeler kullanılarak daha önce araştırma ile ilgili olarak indirilen tam metinler ve bu metinler üzerinde alınan notlar arasından arama yapılabilir. Dolayısıyla, bibliyografya yazılımları sayesinde farklı kavram, kelime ve konular hakkında yazı yazılırken bunlarla ilgili veri tabanında kayıtlı olan tam metinlerde nelerin söylendiği ve araştırmacının mevcut metinler üzerinde hangi notları tuttuğu görülebilmektedir. Yazılımın bu fonksiyonu araştırmacılar açısından önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Bu kolaylıklardan dolayı, özellikle yazılımları kullanmada tecrübe sahibi olmuş pek çok akademisyen literatür tasniflerinde bibliyografya yazılımlarından yararlanmaktadır. Ancak bibliyografya yazılımları, araştırmacının farklı kaynaklarda çalışması için faydalı olarak bulunduğu ve belirlediği bilgileri farklı konu başlıkları altında sınıflandırıp yazı aşamasında bir arada sunmamaktadır. Bu durumda yazılım da kullanılmış olsa kaynakların tam metinlerine tekrar tekrar dönülmesi gerekebilmektedir.

- Literatür tasnifinde kullanılabilecek en etkili yöntemlerden biri literatür dokümanının hazırlanmasıdır. Literatür dokümanı okunan kaynaklarda araştırma için önemli olan bilgilerin farklı konu başlıkları altında bir Microsoft Word (MS Word) belgesi üzerine aktarılması ile oluşturulur. Literatür dokümanının hazırlanışı çok kolay ve akademik yazı aşamasında da araştırmacılara çok büyük kolaylıklar sunar.
- Literatür dokümanının hazırlanmasına literatür planı ile başlanılır. Bir MS Word belgesi üzerine araştırmanın başlığı yazılır ve altında literatür planında belirlenen, araştırmanın ana başlıkları maddeler halinde sıralanır. Daha sonra her bir başlık ayrı bir sayfanın başına kopyalanarak, ilgili başlık hakkındaki bilgilerin aktarılması için belgede yer açılır. Literatür dokümanının buraya kadar ki şablon bölümü kaynakların incelenmesi ve okunmasından önce hazırlanmalıdır. Şablon hazırlandıktan sonra literatür taraması ile tespit edilen ve tam metinleri temin edilen tüm kaynaklar sırası ile okunur. Okuma sırasında her ne zaman araştırma ile ilgili 104 önemli bir bilgiyle karşılaşırsa bu bilgi literatür dokümanında, ilgili olduğu başlık altına yapıştırılır/

- Bilginin hangi kaynaktan alındığının belli olması için de kaynağın tam referans bilgileri de yazılır (Şekil2). Belge üzerinde farklı kaynaklardan alınan bilgilerin karışmaması için önce referans bilgisi kalın karakterde ve farklı bir renkte, alıntı yapılan metin ise onun altına normal karakterde yerleştirilebilir. Literatür okunurken araştırmacıya ait yorumlar, fikir ve düşünce şeklinde açıklamalar yapılması gerekli ise bunlar da direk alıntılar altında farklı bir renk veya karakter olarak not edilir. Araştırmacının kendine ait açıklamaların literatür dokümanında farklı olarak sunulması, sonradan hangi düşüncenin metnin yazarına, hangi düşüncenin ise araştırmacıya ait olduğunun belirlenmesi açısından önemlidir. Bu nedenle araştırmacıya ait kaynaklarla ilgili açıklamalar literatür dokümanında “notlarım” başlığı altında sunulabilir. Aynı kaynaktan literatür dokümanının farklı başlıkları altına farklı bilgiler yerleştirilebilir. Ancak farklı başlıklar altında yapılacak alıntılarda her bir yerleştirmede referans bilgisi yeniden kullanılmalıdır. Aynı yöntemle tüm kaynaklar bir yandan okunur, diğer yandan araştırmada gerekli olan bilgiler kaynaklardan alınarak literatür dokümanına taşınmış olur

- Literatürün metne aktarılması işlemi sıkıntılı bir süreçtir. Ancak neyin nasıl yapılacağı konusunda bir plan yaparak işe başlamak bu sıkıntıları büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır. Daha önce dile getirildiği üzere literatür, ağırlıklı olarak makalelerin giriş bölümlerinde, tezlerde ise ayrı bölüm başlıkları altında metne aktarılır. Bu aktarım sırasında, daha önce yapılan araştırma planından da yararlanılarak, metin üzerinde öncelikle nelerin yazılacağı, yazılması gerektiği ile ilgili temel ve alt başlıklar, bunların altında ise hangi ana fikirlerin anlatılacağı belirlenir. Sonrasında ise bu başlık ve fikirlerle ilgili olarak literatür dokümanında farklı kaynaklardan toplanan bilgiler metin üzerinde ilgili başlık ve ana fikirler altına yerleştirilir. Daha sonra her bir başlık altında araştırmacı tarafından oluşturulan ana fikirler, literatürdeki fikir, örnek ve verilerle desteklenerek, akademik metin oluşturulur. Bu yöntemle literatür taraması ile toplanan bilgiler akademik metne aktarılmış olur.

- Literatür taraması, kendimize ait olan ve daha önce yayınlanan eserler hariç, başka araştırmacılar tarafından yapılan ve yazılan kaynakları içermektedir. Bu kaynaklardan elde edilen bilgilerin hiç biri bize ait değildir. Bu nedenle literatürün kendi çalışmalarımıza aktarılması sırasında, başka araştırmacıların telif haklarını dikkate almalı ve yararlanılan kaynakları metin içinde ve metin sonundaki kaynakça listesinde mutlaka göstermeliyiz. Fikir, bilgi ve veri olarak az veya çok yararlanılan kaynakların metin içinde belirtilmemesi, bir nevi bilimsel hırsızlık olan intihal anlamına gelir. Bu da akademik çevrelerde kabul edilmeyen önemli bir suçtur. Akademik yazı yazma, kaynak gösterme ve intihal ile ilgili konular için akademik araştırmalar için yazım aşamasından yararlanılabilir.

LİTERATÜRÜN METNE AKTARILMASI, YAZILMASI

- Literatür taraması sadece araştırma konusu ile ilgili kaynakları aramak, temin etmek, okumak ve literatür dokümanı oluşturmak için yapılmaz. Tüm kaynaklardan elde edilen bilgilerin araştırmacıların kendi çalışmalarına aktarılması gerekmektedir. Ancak bu aktarma, pek çok öğrencinin tezlerinde uyguladığı gibi konu hakkında yapılan çalışmaların literatür taraması başlığı altında özetlenmesi şeklinde olmamalıdır. Literatür analizinin asıl amacı önceki literatürün konu hakkında geldiği noktayı tespit etmek, literatürdeki boşluk ve atlamaları ortaya koymak ve kendi çalışmamızın önceki literatür içerisinde nereye oturacağını tespit etmektir. O nedenle literatür hiçbir zaman kendi ilgili çalışmaların, herhangi bir değerlendirme yapılmaksızın özetlenmesinden oluşmaz. Literatür dokümanında bir araya getirilen fikirlerin, bilgilerin, örneklerin araştırmacının kendi çalışmasında ortaya koyduğu veya koyacağı fikir, düşünce ve bulguları desteklemek için kullanılması gerekmektedir. Bunu yaparken de literatürdeki bilgilerin araştırmacının kendi fikirlerini geliştirmesi, açıklaması ve sunmasının önüne geçmesine izin verilmemelidir. Bu nedenle, araştırmacılar öncelikle yazılarında neyi söylemek, vurgulamak istediklerini belirlemeli ve kendi fikirlerini sunmalı, sonrasında ise bunları farklı kaynaklardakilerle desteklemelidirler.

SONUÇ

- Literatür taraması akademik araştırmaların en önemli safhasını oluşturur. Titizlikle ve sistematik bir şekilde yapılan literatür taramaları araştırmacıların çalışmalarını; neyin, nerede ve nasıl yapılacağını bilerek, bilinçli ve doğru olarak yürütmelerini sağlamaktadır. Literatür taramasının gereği gibi yapılmadığı çalışmalarda ise araştırmacılar ne zaman hangi adımı atacaklarını, neyi nerede söyleyeceklerini ve tam olarak ne yazacaklarını bilemezler. Bir akademik çalışmanın araştırmacıya bilimsel yönden yaptığı en büyük katkı literatür taraması ile öğrendiği yeni bilgilerden gelmektedir. Akademik araştırmaların geçerliliğini ve bilime katkısını belirleyen ve akademisyenlerin çalışma sahalarındaki uzmanlıklarını gösteren literatür taramalarına, kk büyük demeden, dev, tez ve proje gibi tüm akademik çalışmalarda önem verilmelidir